

Háger Tamás¹

Az ítéleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos egyes kérdések a büntetőperben

„Veritas nunquam perit”
(Az igazság sohasem vesz el)

I. A tényállás megállapításához vezető folyamat

Az igazságos, a törvénynek mindenben megfelelő büntetőbíróági ítéletnek, a bírói döntésnek központi jelentőségű része a tényállás megalapozottsága, amely megítélésem szerint a perrendszerűen, törvényesen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a múltban lezajlott és a vádhatóság által a vád tárgyává tett események valóságnak megfelelő, helyes és hiánytalan megállapítása. A bizonyítási eljárás törvényessége, a beszerzett bizonyítékok logikus, helytálló értékelése nyilvánvalóan szoros összefüggésben állnak a tényállás helyességével, annak meghatározó perbeli tényezői. Amint Király Tibor szemléletesen megfogalmazta, a büntetőeljárásban a bizonyításon a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóság és más eljárási alanyok olyan cselekményeit, cselekménysorait értjük, melyek arra irányulnak, hogy ismereteket, információkat nyújtsanak arról, hogy történt-e bűncselekmény s ki annak az elkövetője.² Akár a hivatalból, akár a feljelentés nyomán indult büntetőeljárásban a bizonyítás tehát elsődlegesen annak feltárását célozza, hogy a múltban lezajlott esemény a büntető törvény valamely törvényi tényállásába ütközik, vagy sem, illetve mely személy, vagy személyek hozhatók összefüggésbe a cselekmény elkövetésével.

A tanulmány közvetlenül nem a bizonyítás fogalmával kapcsolatban kialakult, rendkívül széleskörű jogirodalmi álláspontok vizsgálatára irányul, de szükséges megjegyezni, hogy a bizonyítás maga, a büntetőeljárás része, egy alkotó, összetett megismerési folyamat, mely a konkrét ügyben a büntetőjogilag releváns, döntően múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valóságnak megfelelő megállapítására irányul és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.³ Király álláspontja szerint - melyet még az 1973. évi I. törvény hatálya alatt fejtett ki - ugyanakkor a bíróság lényegében nem bizonyít, hanem a vád és a védelem által felkínált bizonyítékokat megvizsgálva a tényállásról szerez ismereteket, és tényállást állapít meg.⁴ Az idézett álláspont az eljárásjogi feladatok megosztásának elvével összhangban áll, és osztom magam is az érvelést annak hozzáfűzésével, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli, nem pedig a bíróságot. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban Be.) 75. § (1) bekezdésének a bizonyítás tárgyára vonatkozó szabálya viszont a bíróságra is hárít bizonyítási kötelezettséget a tényállás alapos és hiánytalan feltárásával kapcsolatban azon megkötéssel, hogy a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására. A bíróság bizonyítással kapcsolatos feladatait ezen túl a bírósági eljárásra vonatkozó különös szabályok is meghatározzák, az elsőfokú pert érintően a

¹ A Debreceni Ítéletábrla büntető ügyszakos bírója, a Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszékének meghívott előadója

² Király Tibor: Büntetőeljárás Jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 217. o.

³ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012, 132. o.

⁴ Király: i. m. 227. o.

Be. a XIII. fejezetében, a másodfokú eljárásban pedig a megalapozatlansággal és az eljárási szabálysértésekkel összefüggésben.⁵

Bizonyítást így a hatályos eljárásjogi törvény szerint a nyomozó hatóság, az ügyész és bíróság végez. Elsőként értelemszerűen a nyomozásban kerül sor bizonyítási cselekményekre, tekintettel arra, hogy a büntetőeljárás fő szabályként a nyomozással kezdődik.⁶ A nyomozás feladata a bűncselekmény és az elkövető személyének felderítése, az elkövető felkutatása, a bizonyítási eszközök biztosítása a tényállás olyan mérvű felderítése mellett, hogy a vádló dönthessen arról, hogy vádat emel vagy sem.⁷ A nyomozás e szabályának említésekor viszont utalni szükséges a törvényes vád alapvető normájára is. A vád törvényes, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi.⁸ A nyomozás feladata és a törvényes vád szorosan összekapcsolódik, mert a nyomozásnak a célja egyrészt vitathatatlanul a törvényes vád alapjainak megteremtése.

A büntetőeljárás nyomozási szakában tényállás megállapításról még nem beszélhetünk. A vádirat ugyan már rögzíti a történeti eseményeket, de a büntetőjogi felelősséget megalapozó tényállás megállapításának joga és kötelezettsége egyértelműen a törvényesen felvett bizonyítási eljárás lefolytatását követően a bíróságé, ami következik az eljárási feladatok megosztásának elvéből is.

A tényállás megalapozottsága alapvető jelentőséggel bír a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapításakor. A Be. 75. § (1) bekezdése a tényállás valóságnak megfelelő tisztázására való törekvést írja elő, de nyilvánvalóan a valóság nem választható el az igazságtól. Az igazság ugyanis a büntetőeljárásban központi fogalom, bár az eljárásjog kerüli az igazság említését, ettől függetlenül hozzá szorosan kapcsolódik. Az eljárás célja a büntetőjogi felelősség eldöntése, a gondolkodásban azonban elválaszthatatlanul kötődik az igazsághoz.⁹

Dolgozatom a tényállás megállapítását, a védelvet és a tettazonosságot, valamint a megalapozatlansági okokat elemzi a jogirodalom és a bírói gyakorlat tükrében.

II. A tényállás megállapítása, a tettazonosság problémái az ítékezésben

A hatályos büntetőeljárási törvény tükrében szükséges feltenni a kérdést, hogy pontosan mit tekintünk tényállásnak, melynek megalapozottsága alapvető feltétele a törvényes és a valóságnak megfelelő bírói döntésnek, ami nem vitásan az igazságot is érvényre kívánja juttatni. Egyetértve Erdei Árpáddal, az igazság rendkívül komplex fogalmát nem tartom indokoltnak különválasztani teljes, objektív vagy anyagi igazságra, utalva rá, hogy a bíróság igazságmonopóliumot kapott, a jogerős bírói határozat igazság erejűnek tekintendő.¹⁰ Az igazság többretű filozófiai fogalmát koronként és iskolánként eltérően értelmezte a jogtudomány. A hatályos Be. leginkább a középutas igazságszemléletet tükrözi. A törvény megköveteli a valós tényállás megállapítására irányuló törekvést, de egyben elismeri, hogy a valós tényállás megállapítása nem minden esetben lehetséges.¹¹

⁵ Be. 353. §

⁶ Be. 164. § (1) bekezdés

⁷ Be. 164. § (2) bekezdés

⁸ Be. 2. § (2) bekezdés

⁹ Erdei Árpád: Mi az igazság? In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, 9. o.

¹⁰ Erdei: i. m. 17-18. o.

¹¹ Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012, 42. o.

A büntetőeljárásban egyrészt a bizonyítási eszközök bizonytalansága, az emberi megismerés, észlelés és a múltbéli események hű rekonstrukálásának korlátai, másfelől a törvénynek az alapvető jogokat biztosító garanciális szabályai egyaránt befolyásolhatják az igazságnak mindenben megfelelő tényállás megállapítását. Egy terhelti, vagy tanúvallomás lényegi hibái, vagy súlyos eljárási szabálysértéssel beszerzett, de egyébként objektív és hiteles bizonyíték felhasználhatatlansága jelentős mértékben megnehezíthetik, vagy akár ki is zárhatják az igazság kiderítését. Ettől függetlenül, bár a törvény a tényállás megállapításával összefüggésben nem utal az igazságra, a büntetőeljárásban mégis kardinális a szerepe, hiszen alkotmányos szabályok s maga az eljárási törvény is meghatározza, hogy a bíróság feladata az igazságszolgáltatás.¹²

Mit is jelent tehát pontosan a büntetőperben a tényállás? Az eljárási törvénynek az ítélet és ügydöntő végzés indokolásával kapcsolatos egyes részletszabályaiból¹³ lehet megállapítani, hogy a tényállás egyrészt a vádlott személyi körülményeire megállapított tényeket, a korábbi büntetéseivel kapcsolatos adatokat, másfelől a vádbeli bűncselekményre vonatkozó múltbéli, történeti eseményeket jelenti. A tényállás a törvény rendszertani és nyelvtani értelmezése szerint is ekként két fő részre tagolható, a vádlott személyi körülményeit leíró tényekre, valamint magára a konkrét, másképp fogalmazva történeti tényállásra.

Amint Király kifejtette, az ítélet tartalmi szempontból vizsgálva különböző elemekből épül fel. Az ítélet ténymegállapítása, azaz a tényállás azon múltbéli esemény történeti leírása, melyet a bíróság valóban fogad el. Az ítélet e részének a feladata a múltbéli események hiteles felidézése, mely megállapítások deklaratív jellegűek.¹⁴

A bíróság a vád és védelem bizonyítékainak megvizsgálását, érveinek mérlegre tételét követően a bizonyítékok egyenként és összességében történő értékelése után állapítja meg ítéletének tényállását. A bírói ténymegállapításnak fontos korlátja a vádhoz kötöttség elve, mely szerint a bíróság a vádat köteles kimeríteni, de a vádon túl nem terjeszkedhet.¹⁵ Ezen alapvető szabályokhoz kapcsolódik szorosan a tettazonosság igen lényeges perjogi elve. A bíróságnak a vádban írt cselekményről döntenie kell, mely szükségképpen elvezet a vádbeli és az ítéleti tényállás vizsgálatához. A vád kimerítési kötelezettség azt is jelenti, hogy a bíróság nem teheti meg, hogy a tényállás valamely részéről ne foglaljon állást.

A vádelv alkalmazásából fakad ekként a tettazonosság követelménye, miszerint a bíróság döntésének kizárólag azon tényállásról kell szólnia, amit a vád tárgyává tettek.¹⁶ A gyakorlatban azonban a vádirati és ítéleti tényállás viszonya sok esetben bonyolultabb jogértelmezési problémákat vet fel, s ilyen esetekben nem egyszerű a tettazonosság érvényre jutásának megállapítása, mely igen fontos eljárásjogi kérdés, hiszen a vádhoz kötöttség elvének megsértése akár kasszációhoz is vezethet. A tettazonossággal kapcsolatban jogalkalmazási nehézségeket okozhat, hogy az ítélet rendszerint jóval nagyobb terjedelmű, és a történeti események tekintetében jóval részletesebb, mint a vádirat, mint ahogy az is, ha az ügyész jogilag nem, vagy tévesen értékeli egyes tényeket, de e körbe vonható az is, ha a tárgyaláson érdemi novumok merülnek fel, viszont az ügyész indokoltsága ellenére sem módosítja a vádat.¹⁷

A vádhoz kötöttség elve és a tettazonosság a bűnösség megállapításával záruló ítéleteknél kap hangsúlyt, hiszen a bíróság a felmentő ítéletben a vádlott javára a vádtól érdemi részekben eltérve is megállapíthatja a tényállást. A vádelv, illetve a tettazonosság

¹² Be. 12. § (1) bekezdés

¹³ Be. 258. § (3) bekezdés b) és c) pont

¹⁴ Király: i. m. 429. o.

¹⁵ Be. 2. § (4) bekezdése

¹⁶ Király: i. m. 120. o.

¹⁷ Herke – Fenyvesi – Tremmel: i. m. 314. o.

lényegi eleme ugyanis az, hogy a bíróság a vád keretein nem terjeszkedhet túl, a vád által nem tartalmazott tények alapján a vádlottra nézve hátrányosabb döntést nem hozhat.¹⁸ Mindez levezethető a másodfokú eljárásnak a tényálláshoz kötöttséggel kapcsolatos szabályaiból is,¹⁹ melyek szerint megalapozatlanság esetén a vádlott javára a másodfokú bíróság eltérő tényállást állapíthat meg az első fokú ítéletben foglaltaktól. Felmentő ítéletben rendszerint a bíróság az elkövetési magatartásra és a bűncselekmény eredményére kitérve azt állapítja meg, hogy nem a vádlott követte el a bűncselekményt, vagy nem bizonyítható kétséget kizáró módon terhére az elkövetés. A nemleges ténymegállapításokat általában kerüli az ítélezés, de a vádlott felmentésénél a rendelkezés mellett az indokolásban is határozottan kifejezésre kell juttatni, hogy a bíróság milyen tényekre tekintettel nem látott lehetőséget a bűnösség kimondására. A védelmi szabályok ugyanakkor a felmentő ítéletnél is jelenthetnek kötöttséget a ténymegállapítások során, álláspontom szerint ugyanis a vádlott felmentésénél sincs arra lehetőség, hogy a bíróság a tényállásban konkrét névvel megjelöljön elkövetőként egy másik személyt. Nem vádolt személy felelősségére úgy vélem, még a határozat indokolásában sem lehet utalni.

A bűnösséget megállapító ítéletnél sem kötelező, hogy a vádirati és ítéleti tények minden részletre kiterjedően lefedjék egymást, de a büntetőjogi felelősség kérdésében fő elemeiknek, mint az elkövető személye, az elkövetési magatartás központi részei, meg kell felelniük. A töretlen bírói gyakorlat szerint nem jár a tettazonosság sérelmével, ha a bíróság a vádtól részletesebben, vagy kisebb részekben eltérve állapítja meg a tényállást. Eltérhet akár az elkövetés indítékát, helyét, módját illetően is a vádtól, anélkül, hogy a tettazonosság elve sérülne.

A jogelméleti háttérre való rövid kitérés után – azzal összefüggésben – az ítélezési gyakorlat szemszögéből kívánom vizsgálni a tényállás megállapításának és a tettazonosságnak a kérdését. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma alapvető, az alsóbb fokú bíróságok ítélezési gyakorlatát érdemben meghatározó véleményében fejtette ki, hogy a vád tárgyává tartoznak azok a cselekmények is, amelyek a vádló szerint több törvényi tényállást valósítanak meg, de az egyik megvalósulása a másikat kizárja, ezért a több cselekmény csak egy törvényi tényállás szerint, a látszólagos anyagi halmazat folytán egységként minősíthető. Utalt továbbá arra is, hogy a bíróság, ha a vádló álláspontját tévesnek találja, a vád elvével szemben nélkül önálló bűncselekményként értékelheti a vádló indítványa szerint önálló rész-cselekményt, azaz valódi anyagi bűnhalmazatot állíthat meg.²⁰ Az elvi jelentőségű vélemény a részletezettek szerint tágabban, kevésbé szigorú formában értelmezi a tettazonosság elvét és lényeges kérdésekben is megengedi a vádbeli és ítéleti tényállás eltérését, másként mondván le nem fedettségét. Amint Belovics is utalt rá²¹, a Legfelsőbb Bíróság e véleményében más álláspontot foglalt el az ítéltáblák, valamint a megyei bíróságok büntető kollégiumvezetőinek 2006. március 27-29. között tartott – a 2006. évi LI. törvény alkalmazásával kapcsolatos – ajánlásától, mely szerint a törvény a vádhoz kötöttségre vonatkozó rendelkezéseivel kapcsolatos értelmezésnek megfelelően a bíróság a vád történeti tényállásában leírt, de a vádló által nem minősített cselekményt nem bírálhatja el. A korábbi, szigorúbb jogértelmezés egyébként jogirodalmi megerősítést is nyert.²² A gyakorlat azonban úgy tűnik, hogy rugalmasabban kezeli a vádbeli és az ítéleti tényállás viszonyát.

A Legfelsőbb Bíróság a tartás elmulasztásának vétségével kapcsolatos bírói gyakorlattal összefüggésben ugyanakkor határozottan kimondta azt is egyik újabb kollégiumi

¹⁸ Belovics Ervin: A vád törvényessége. Budapest, 2012, 19. o.

<http://jak.ppke.hu/uploads/articles/12081/file/T%C3%A9zis.pdf> (2013. január 12.)

¹⁹ Be. 352. § (1) bekezdés b) pont

²⁰ Legfelsőbb Bíróság 1/2007. BK vélemény I. c-d) pont

²¹ Belovics: i. m. 17. o.

²² Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. CompLex Kiadó, Budapest, 2007, 250. o.

véleményében, hogy a vád tárgyát kizárólag az ügyész által a vád tárgyává tett cselekmény képezi. A vádbeli és az ítéleti tényállás lefedettségének nem teljes volta, a részbeni eltérések tehát nem vezethetnek oda, hogy a bíróság vád tárgyává egyáltalán nem tett, különálló cselekményt foglaljon ítéletébe.²³

Egy lopás miatt indult ügyben a Legfelsőbb Bíróság eseti döntésében kifejtette, hogy nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság ügydöntő határozatában megállapított tényállás ugyan nem fedi le teljesen a vádban leírt tényeket, de a bűncselekmény törvényi tényállásának lényeges elemeit alkotó tények tekintetében annak megfelel, ezért a tettazonosság keretén belül marad. Rögzítette továbbá, hogy a tettazonosság keretei között megállapított tényállás esetén a vádelvet nem sérti az sem, ha a bíróság a lopás miatt emelt vád alapján orgazdaságot, vagy más vagyon elleni bűncselekményt állapít meg a vádlottal szemben.²⁴

Nem jelenti a vádelv sérelmét az sem, ha például a vádban meghatározott eredmény, a konkrét esetben a vagyoni hátrány összege a bírósági bizonyítás eredményeként módosul.²⁵ A Legfelsőbb Bíróság elvi érveléssel mutatott rá arra is, hogy a vádelv a vád és az ítélet tényállása között a teljes azonosságot nem követeli meg. A bizonyítás eredményéhez képest az ítéleti tényállás több fontos részben (mint az elkövetés helye, ideje, módja, eszköze, motívuma, eredménye) eltérhet a vádirati tényállástól anélkül, hogy a vádelvet sértené.²⁶ Egy másik eseti döntés szerint nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság a történeti tényállással összefüggésben olyan részleteket is megállapít, amelyeket a vádirat nem tartalmazott, illetőleg akkor sem sérül a vádelv, ha a bíróság határozatában írt tényállás nem fedi a vádban foglalt tényeket, de a bűncselekmény lényeges elemét képező tények tekintetében annak megfelel.²⁷ E gyakorlatot erősíti meg elvi bírósági határozat is, mely kimondja, hogy a tényállásnak a vád keretein belül az elkövetés módja tekintetében történő pontosítása nem sérti a vádhoz kötöttséget.²⁸

A Herke, Fenyvesi, Tremmel által jogosan, nagy alaposággal, részletesen felvetett problémákra a kifejtettek szerint az ítélkezési gyakorlat válasza az, hogy a kevésbé szigorú jogértelmezésnek teret adva, viszonylag széles körben megengedhetőnek tartja a vád és az ítélet tényállásának eltérését. A Legfelsőbb Bíróság, jelenleg már Kúria részletes iránymutatásai ellenére azonban jogalkalmazási problémákat jelent mégis a tettazonosság, illetve annak helyes megítélése, hogy a bíróság a konkrét ügyben pontosan milyen mértékben térhet el a vádtól a vádelvi szabályok megsértése nélkül. Álláspontom szerint, melyet a felsőbbbírósági gyakorlat is alátámaszt, az elkövetés helyszíne vagy ideje tekintetében, attól függetlenül, hogy igen jelentős jogkövetkezményeket is jelenthetnek e tényállási elemek, a bíróság eltérhet a vádtól. Gyakran előfordul az ítélkezésben, hogy a vád pontatlanul rögzíti az elkövetés helyét, idejét, ezért a bíróságnak nemcsak joga, de kötelezettsége is a bizonyítás anyagának megfelelően a vádbeli tényállástól való eltérés. A bűncselekmény motívuma, indítéka kapcsán is megengedi a bírói gyakorlat a vádtól eltérést, a bíróság tehát megállapíthatja a vádtól eltérve, hogy például nem szerelemföltés, hanem más ok vezérelte az elkövetőt az ölés során. A bizonyítási eljárás alapján az eredmény tekintetében is eltérhet a vádtól. Ilyen eset lehet például, ha a tárgyaláson lefolytatott orvosszakértői bizonyítás alapján felmerült novumra figyelemmel a sértetti sérülést a váddal szemben csak súlyosnak és nem maradandó fogyatékoságot vagy életveszélyt eredményezőnek értékeli. Vagyon elleni bűncselekményeknél is előfordulhat, hogy a tárgyalási bizonyítás anyaga alapján a vádtól eltérő kárérték kerül az ítéletben megállapításra. Az eredményt érintő eltérő

²³ Legfelsőbb Bíróság 101/2012. BK. vélemény

²⁴ BH2011.245.

²⁵ BH2006.42.

²⁶ BH2005.242.

²⁷ BH2005.7.

²⁸ EBH2005.1199.

ténymegállapítások addig nem vetnek fel komoly jogértelmezési kérdéseket, amíg a vádlott javára tér el a bíróság a vádtól, vagy pedig az nem érinti a cselekmény minősítését. Ha azonban a vádtól eltérés a vádlott terhére akár lényegesen súlyosabb bűncselekmény megállapításához vezethet, már osztanom kell azt a jogirodalmi álláspontot, hogy a tettazonossággal kapcsolatban a teljes kötetlenség nem fogadható el, mert az oda vezethet, hogy a bíró vádlóvá válik.²⁹ A bírói gyakorlat a relatíve kötetlen álláspont felé közelít, de megítélésem szerint a vádtól eltérés azt nem jelentheti, hogy a bíróság a bizonyítási eljárás eredményeként vád tárgyává nem tett olyan tényt foglal ítéleti tényállásába, mely a vádlottra terhes, cselekménye súlyosabb minősítését, és súlyosabb büntetés kiszabását eredményezheti. Ilyen eljárásjogi helyzet például, ha az ügyész a vádban csak azt fogalmazza meg, hogy a vádlott több lövést adott le a sértettre, aki ennek következtében halálos mellkasi sérülést szenvedett. A vádbeli tényállás ugyanakkor nem utal a fegyver beszerzésére, a cselekmény előkészületi cselekményeire, a sértett felkeresésére, megközelítésére, azaz az elkövetési magatartás tervezett formájára. A vádelvi szabályból és az idézett jogirodalmi álláspontokból is következik megítélésem szerint, hogy a bíróság a vádban nem szereplő azon tényeket nem foglalhatja tényállásba, melyek szerint a cselekmény olyan módon megszervezetten történt, ami már súlyosabban, előre kiterveltként³⁰ minősítené a vádban szereplő alapeseti emberölést. A vádló ugyanis kizárólag az alapeseti tényállás elemeit tette vád tárgyává, az előre kiterveltséget megalapozó tények pedig annak megállapítására irányuló vádlói akarat hiányában az ítéleti tényállás részét nem képezhetik.

A vádelvnek a bűncselekmény eredményére történő kihatása kapcsán indokolt említeni azt az ügyet, amely eljáró bíróság kijelölése érdekében került az ítéltáblára negatív hatásköri összeütközés folytán. A vádló a nyomozás során az elkövetési tárgyakról készült eltérő szakértői vélemények közül a terhelte kedvezőbbet elfogadva a vádlottat jelentős értékre elkövetett lopás büntetével vádolta meg a helyi bíróság előtt. A városi bíróság a tárgyalás megkezdése után hatáskörének hiányát állapította meg és az ügyet áttette a törvényszékre azzal az indokkal, hogy a nyomozás során egy szakértői vélemény különösen nagy értéket állapított meg az elkövetési tárgyaknál, ami felveti a súlyosabb minősítés lehetőségét, mely bűncselekmény elbírálására már a törvényszéknek van hatásköre. A törvényszék szintén hatáskörének hiányát állapította meg. Álláspontja szerint a vádhatóság a vádlottat egyértelműen csak a helyi bírósági hatáskört megalapozó, jelentős értékre elkövetett lopással vádolta meg. Az ügyész a vádat az elkövetési tárgyak, illetve az elkövetési érték tekintetében nem módosította, vádlói akarata kizárólag az enyhébb minősítésű bűncselekményre állapítható meg. Az ítéltábla a negatív hatásköri összeütközés feloldása során a törvényszék álláspontját osztva az eljárás lefolytatására az elsőfokú bíróságot jelölte ki, utalva rá, hogy az ügyész a vádban határozott, kifejezett álláspontot képviselt, amikor az eltérő szakértői vélemények közül csupán a jelentős elkövetési értéket megállapító szakértői vélemény alapján emelt vádat. Az ügyész a vádat nem módosította és nem jelezte azt sem, hogy az elkövetési érték felülvizsgálatát, felemelését kívánja a büntetőperben.³¹

Az idézett eseti döntés is jelzi, hogy az ítékezés nem teljesen egységes a tettazonossággal összefüggésben, mely a hivatkozott esetben még a bíróság hatáskörére is kihatással volt. Az ügyben a törvényszék és az ítéltábla által kifejtett érvelésben a vádelv szigorúbb értelmezése jelent meg, nagyobb hangsúlyt helyezve a vádlói akaratra a vád kereteit illetően.

Feltehető a kérdés, megsérti-e a vádelvet a bíróság, ha a vádban foglaltaktól lényegesen magasabb elkövetési értéket állapít meg a bizonyítási eljárás során, mely ténymegállapítás a bűncselekmény súlyosabb minősítéséhez is vezet. A vázoltak szerint a bírói gyakorlatban eltérő döntések születtek a kérdéskörben, megítélésem szerint azonban az eljárás feladatok

²⁹ Herke – Fenyvesi – Tremmel: i. m. 314. o.

³⁰ Btk. 166. § (2) bekezdés a) pont

³¹ Debreceni Ítéltábla Bkf.II.862/2012/2.

megosztásának és a *fair trial* elvének leginkább olyan értelmezés felel meg, mely nem teszi lehetővé, hogy a bíróság a vádlói akarat ellenére terhesebb tényállás megállapításával súlyosítsa a vádlott helyzetét.

Érdekes eljárásjogi helyzetet teremthet olyan tényállásrész is, mint például a sértett életkora. Ha az ügyész azzal vádol, hogy a sértett már betöltötte a tizennegyedik életévét, valójában azonban még gyermekkorú volt az elkövetés idején, akkor a bíróság megállapíthatja-e az iratok tartalma alapján az eltérést, mely nyilvánvalóan olyan súlyosabb minősítés megállapításához vezet, mely már életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását vonhatja maga után.³² A vádló tévedése a tényállás igen szűk körét érinti, mégis meghatározó jelentőséggel bír az ügy megítélésékor. Ha a bíróság a bizonyítás eredménye alapján megállapítja, hogy a sértett még gyermekkorú volt, akkor a vádelv és a tettazonosság sérülhet, ha viszont a tényállás helyesbítése mellett nem von következtetést a súlyosabb minősítésre, úgy az ítélet rendelkező része és indokolása kerül ellentétbe, mely feltétlen hatályon kívül helyezési okot jelenthet.³³ A perbíróság dilemmája jelentős lehet a határozathozatal során, a kérdés egyértelmű eldöntésére a bírói gyakorlat és a jogirodalom sem ad teljes választ, a vázolt esetben azonban véleményem szerint nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a vádirati tényállás pontatlansága kizárólag adminisztratív, leírási hibából fakadó tévedésből ered és a bíróság helyesbíti a vádban megállapítottakat a tényállásban. A nyilvánvalóan téves adat váddal egyező ítéleti ténymegállapítása nem is egyeztethető össze a bizonyítás tárgyára vonatkozó eljárásjogi szabállyal, a valóság követelményével, ezáltal magával az igazsággal. Más-más megközelítésből kell vizsgálni tehát, hogy a vádtól eltérő tényállás milyen okból ered, egyértelműen, konkrétan meghatározó objektív tévedésről van szó, vagy a bizonyítéknak a vád és a bíróság általi eltérő értékeléséről, mely utóbbi esetben a vád keretei a vádlói akarat nélkül megítélésem szerint perrendszerűen nem törhetőek át.

III. Az ítéleti tényállás megalapozatlanságának okai

Az ítéleti tényállás megalapozottságának fogalmát a büntetőeljárás törvény pozitív módon nem határozza meg. A megalapozottság, mint dolgozatom bevezető részében már utaltam rá, álláspontom szerint a törvényesen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a múltban lezajlott és a vádhatóság által a vád tárgyává tett események valóságnak megfelelő, helyes és hiánytalan megállapítását jelenti. A törvény grammatikai és rendszertani értelmezéséből az is következik, hogy a tényállást akkor tekinthetjük megalapozottnak, ha megalapozatlansági hibában nem szenved.

A megalapozatlanságot alapvetően bizonyítási hiányosságok, téves bírói ténykövetkeztetések eredményezik, de azt a bizonyíték felhasználása esetén egyes eljárás szabálysértések is előidézhetik.³⁴

A tényállás megalapozottsága szoros kapcsolatban áll a vádelvvel, s ezáltal értelemszerűen a tettazonosság elvével. A bíróság vádkimerítő tevékenységével összefüggő hiányosságok ugyanis az ítéletet megalapozatlanná tehetik, mert a tényállás lényegi részekben hiányossá válik. Ha ugyanis a bíróság a vádat nem meríti ki, azaz a büntetőjogi felelősség szempontjából lényeges, a vádban konkrétan meghatározott tényekre nem állapít meg tényállást, a Be. 2. § (4) bekezdésének megsértése megalapozatlanságot is jelent.

A bíróság tényállás megállapítási kötelezettségének fő elemeit az idézett vádelvi szabályon túl a bizonyítás tárgyára vonatkozó rendelkezés is meghatározza, mivel a

³² Btk. 166. § (2) bekezdés i) pont

³³ Be. 373. § (1) bekezdés III. b) pont

³⁴ Balla Lajos: Részbizonyítás a másodfokú eljárásban. In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma Budapest, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, 2012, 116. o.

bíróságnak a perben a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie.³⁵ A bizonyítás és ezáltal a tényállás azokat a tényeket érinti, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásából jelentősek.

A bíróságnak az ítéleti tényállásban a vád kereteinek szem előtt tartásával tényeket kell megállapítani a vádlott lényeges személyi körülményeire, melyek a büntetőjogi főkérdések kapcsán relevanciával bírnak, valamint magára a vád tárgyává tett múltbeli eseményre, melyet az ügyész a büntető törvény valamely különös részi törvényi tényállásába ütköző magatartásnak értékel.

Az ítéleti tényállás megalapozottságának kérdését, és a megalapozatlanság okait a másodfokú büntetőeljárás egyes részletszabályait elemezve lehet megítélni. A tényállás megalapozottságának vizsgálatára ugyanis a fellebbezési eljárásban kerülhet sor. Nyilvánvalóan az első fokon jogerőre emelkedett határozatnak is megalapozottnak kell lennie, de rendes perorvoslat hiányában a megállapított tényállásnak nincs jogorvoslati kontrollja, a tényállás megalapozottsága pedig rendkívüli perorvoslatban sem támadható.

A másodfokú felülbírálat egyik kardinális szabálya a tényálláshoz kötöttséget fogalmazza meg, mely szerint a másodfokú bíróság a határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapítja, kivéve, ha az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan.³⁶ Fő szabályként, a perrendszerűen lefolytatott bizonyítást, és helyes, hiánytalan ténymegállapítást követően a másodfokú bíróság ténykérdésben nem foglalhat eltérően állást, nem mérlegelheti felül az elsőfokú bíróság bizonyíték-értékelő tevékenységét. Amint Király is megfogalmazta, az általános norma szerint ténybíróságnak az első fokon eljáró bíróságot kell tekinteni. Ha a fellebbezési eljárásban nem érvényesülne a részletezett fő szabály, akkor az elsőfokú bíróság eljárása és ténymegállapító tevékenysége majd korlátlanul figyelmen kívül lenne hagyható és ekkor párhuzamosan két ténybíróság jönne létre. Ennek elkerülése érdekében érvényes a fő szabály, hogy a másodfokú bíróság határozata az elsőfokú bíróság által megállapított tényálláson alapul. A kivétel pedig az, ha a tényállás megalapozatlan, mert akkor a tényálláshoz kötöttség elve nem érvényesül.³⁷

A Be. 351. § (2) bekezdés a-d) pontjában írt megalapozatlansági okok, a tényállás felderítetlensége, megállapításának hiánya, hiányossága, iratellenessége és a helytelen ténybeli következtetések kiterjedhetnek a tényállásnak a vádlott személyi körülményeire vonatkozó részére és a történeti tényállásra is. A személyi körülményekkel összefüggő megalapozatlanság, bár sok esetben hangsúlyos büntetőjogi kérdésekkel függ össze, rendszerint nem okoz olyan komoly eljárásjogi jogkövetkezményt, mint a történeti tényállás hibái.

A jogirodalom³⁸ és a bírói gyakorlat szerint is, a megalapozatlanságnak két alapvető foka van, a részleges, vagy a teljes megalapozatlanság. A részleges megalapozatlanság körébe tartozik, ha a tényállás kisebb részben nincs felderítve, hiányos, részben eltér az iratok tartalmától, vagy egyes ténybeli következtetései helytelenek. A részleges megalapozatlanságot jellemzi, hogy csak a tényállás egyes részeire terjed ki és általában a másodfokú eljárásban orvosolható.

Ezzel szemben a teljes megalapozatlanság, mely rendszerint súlyos felderítetlenségből, vagy helytelen ténybeli következtetésből ered, a büntetőjogi főkérdéseket meghatározó tények jelentős részét érinti és kiküszöbölésére a másodfokú perben már nincs mód, mivel a fellebbezési bíróságnak olyan széleskörű bizonyítást kellene felvennie, mely által maga is ténybíróság lenne, mindez pedig elvonná az elsőfokú bíróság alapvető mérlegelési jogkörét.

³⁵ Be. 75. § (1) bekezdés

³⁶ Be. 351. § (1) bekezdés

³⁷ Király: i.m. 462.o.

³⁸ Herke – Fenyvesi – Tremmel: i.m. 335.o.

A tényálláshoz kötöttség és a megalapozatlanság fogalmának elemzését követően indokolt áttekinteni az egyes megalapozatlansági okokat, azok értékelését az ítélkezési gyakorlatban.

Megalapozatlanságot jelent, ha tényállás nincs felderítve.³⁹ E megalapozatlansági okot tipikusan bizonyítási hiba, hiányosság idézi elő. A tényállás felderítetlenségéről akkor beszélhetünk, ha a bíróság a vád tárgyává tett cselekménynek a büntetőjogi főkérdések – bűnösség, a cselekmény minősítése, büntetés kiszabás – szempontjából lényeges tényekről nem a szükséges mértékű bizonyítást folytatta le.⁴⁰ A büntetőjogilag releváns tényeket a bíróság ilyen esetben nem vagy hiányosan tisztázta, a bizonyítás teljességéről így nem lehet szó. A felderítetlenség, egyetértve Herke, Fenyvesi és Tremmel álláspontjával, az egyik legjelentősebb megalapozatlansági ok⁴¹, mely súlyától függően ugyan orvosolható a másodfokú eljárásban bizonyítás felvételével, de rendszerint a széleskörű felderítetlenség az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezet.

Mellőzhetetlen a felderítetlenség tárgyalása során annak kiemelése, hogy a bizonyítás tárgyára vonatkozó szabályozás 2006. július 1-jétől előírja ugyan a bíróság ügyfelderítési kötelezettségét, de rögzíti azt is, hogy ügyészi indítvány hiányában nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására. A törvény ezáltal markánsan kimondja a vádlói és a bírósági feladatok elhatárolását. A vád bizonyítása a vádlót terheli,⁴² és az eljárási feladatok megosztásának elvéből következik, hogy a vád megalapozása a megfelelő bizonyítékok beszerzésével a vádló, és nem a bíróság feladata.⁴³ A megalapozatlansági okok megfogalmazásánál a törvény nem tér ki külön arra az eljárási helyzetre, ha az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás felderítetlen, de annak oka az, hogy az egyébként ismert és rendelkezésre álló terhelő bizonyítékokat a bíróság azért nem vizsgálta meg, mert az ügyész arra nem tett indítványt. Az ügyfelderítési kötelezettség és a felderítetlenségben megnyilvánuló megalapozatlansági ok helyes viszonyának meghatározása nem vitásan jogértelmezési kérdéseket vet fel. A fellebbezési bíróságnak a törvény általános és különös szabályait gondosan mérlegelve kell állást foglalni arról, hogy a megalapozatlansághoz valóban a vádlói közreműködés hiánya vezetett, vagy a bíróság szegte meg a tényállásnak az alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására vonatkozó kötelezettségét. Megítélésem szerint a vádlói és a bírósági feladatok elhatárolását is taglaló kollégiumi véleményre is figyelemmel az a megállapítás tehető, hogy a bíróság ugyan vádlói indítvány nélkül is beszerezhet terhelő bizonyítékot, mindez viszont nem kötelessége, ebből pedig következik, hogy erre nem is kötelezhető, ezért tőle számon nem kérhető, így megalapozatlansági okot sem képezhet perrendszerűen, ha a bíróság nem folytat bizonyítást olyan terhelő bizonyítékkal kapcsolatban, melynek megvizsgálására az ügyész nem tett indítványt. A részletezett törvényi szabály úgy gondolom teljes mértékben még nem szilárdult meg a bírói gyakorlatban, mert az elsőfokú bíróságok még mindig sok esetben szinte nyomozás mélységű bizonyítást folytatnak és szereznek be terhelő bizonyítékokat annak ellenére, hogy azt az ügyész nem indítványozta.

Jogértelmezési problémát jelenthet, ha a másodfokú eljárásban kerül sor az ügyész részéről a korábban nem vizsgált, terhelő bizonyíték megvizsgálásának indítványozására. A fellebbezésben ugyanis új tény is lehet állítani és olyan új bizonyítékra is lehet hivatkozni, amelyről a fellebbező a határozat kihirdetése után szerzett tudomást. Olyan bizonyítást is lehet indítványozni, melyet az első fokon eljáró bíróság mellőzött.⁴⁴ Igen lényeges kérdés, hogy a gyakorlatban nem ritkán előforduló másodfokú ügyészi indítványok kötelezettséget

³⁹ Be. 351. § (2) bekezdés a) pont

⁴⁰ Király: i.m. 462. o.

⁴¹ Herke – Fenyvesi – Tremmel: i. m. 333. o.

⁴² Be. 4. § (1) bekezdés

⁴³ Legfelsőbb Bíróság 1/2007.BK vélemény III.1.a) pont

⁴⁴ Be. 323. § (3) bekezdés

teremtenek-e arra, hogy a másodfokú bíróság megvizsgálja a terhelő bizonyítékot, illetve a bizonyítás mellőzése a fellebbezési ügyészi nyilatkozat folytán megalapozatlanná teheti-e az ítéletet. A bizonyítás tárgyára vonatkozó szabály az ügyészt nevesíti, nyilvánvaló, hogy a másodfokú bíróság területén működő ügyész fellebbezés visszavonási jogosultsága mellett indítványtételre, így új bizonyítékok felkínálására is jogosult. Véleményem szerint azonban az ügyésznek elsősorban a ténybíróként döntő elsőfokú bíróság eljárásában tett indítványa ró kötelezettséget a bíróságra a terhelő bizonyíték megvizsgálását illetően. Úgy vélem ezért, hogy az ügyész által már az elsőfokú eljárásban is ismert bizonyítéknak a másodfokú perbe vonása nem eredményezhet olyan megalapozatlansági okot, melynek orvoslására a másodfokú bíróság bizonyítás felvételével köteles lenne. Más a helyzet viszont, ha olyan, korábban fel nem merült tényt állítanak új bizonyítékkal támogatva, mely nem volt ismert az elsőfokú eljárásban a vádhatóság előtt.

A felderítetlenség fogalmának megvizsgálását követően szükséges kitérni rá, hogy pontosan milyen jellegű bizonyítási hiányosságok vezetnek e megalapozatlansági okhoz. Felderítetlenné válik a tényállás, ha a bíróság valamely büntetőjogilag releváns tényre a nyomozás során beszerzett bizonyítékot nem vizsgált meg, mely hiányosság folytán értelemszerűen az értékelésre sem kerülhetett sor. Példaként hozható fel, ha a bíróság a perjogi előfeltételek fennállása ellenére nem tesz tárgyalás anyagává valamely lényeges gyanúsított, tanúvallomást, szakvéleményt, vagy okirati bizonyítékot. Szerteágazóbb, bonyolultabb megítélésű ügyben a nyomozás során a terhelteket, tanúkat több ízben kihallgatják és szembesítéseket is lefolytatnak, mely által nagyszámú bizonyíték keletkezik. Ha a terhelt a vallomástételt a tárgyaláson megtagadja, vagy objektív kihallgatási akadály áll fenn, a nyomozás során tett vallomásait fel kell olvasni.⁴⁵ Ha olyan nyomozási vallomás tárgyalás anyagává tétele marad el, mely meghatározó lehet a tényállás megállapítása során a teljes bizonyítási anyag figyelembe vételével, a tényállás felderítetlenné válik. Jól látható tehát, hogy a felderítetlenség szoros kölcsönhatással áll az eljárási szabályoktól való eltéréssel, mert a bizonyítási hiányosság egyrészt a bizonyítás tárgyára vonatkozó általános szabály megsértését jelenti, másrészt a terhelt vagy a tanú kihallgatását részletező különös perjogi normákba ütközhet.

Felderítetlenné teheti továbbá a tényállást, ha a bíróság a vádlottat, a tanút nem hallgatja ki megfelelő részletességgel és ezáltal fontos tényállási elemek tisztázása marad el. Ha a kihallgatás akár a cselekmény motívumát, akár az elkövetés módját, idejét vagy eredményét tekintve nem kellően alapos, a releváns tények teljes körű feltárása nem lehet eredményes. Felderítetlenséghez vezethet a szakértői bizonyítás hiányossága is. Ha ugyanis a bíróság a szakvélemény lényeges ellentmondásait nem tisztázza, úgy az elsőfokú bíróság ítélete felderítetlenség miatt megalapozatlanná válik.⁴⁶ A bíróságnak eljárási kötelezettsége, hogyha a szakvélemény homályos, vagy önmagával ellentétben álló, az ellentmondásokat kiegészítő szakértői vélemény beszerzésével, vagy a szakértő meghallgatásával feloldja.⁴⁷ Egy gyermekkorú sértett sérelmére elkövetett emberölés kísérlete miatt indult büntetőügyben az első fokon eljáró törvényszék alapvetően megalapozott tényállást állapított meg, nem tisztázta azonban az orvosszakértő alapos meghallgatásával, hogy vád szerint elkövetési eszközként megjelölt műanyag kábel szigetelés az elkövetés adott körülményei mellett valóban alkalmas volt-e életveszélyes vagy halálos eredmény létrehozására. A vád szerint a vádlott leányát egy lócára állította, majd egy, a mennyezetre rögzített kábelszigetelést hurkolt a nyakára és őt fenyegetéssel arra szólította fel, hogy ugorjon le a padról. A sértett nem tett eleget apja felszólításának, az eseményeknek pedig az időközben értesített rendőrök vetettek véget. A nyomozás során végzett bizonyítási kísérlettel az tisztázást nyert, hogy a kábel

⁴⁵ Be. 291. § (1) bekezdés

⁴⁶ BH2005.385., BH2005.204., Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.296/2000/5.

⁴⁷ Be. 109. §

alkalmas volt a gyermek súlyának megtartására, azonban több fontos, orvosszakértői kompetenciába tartozó kérdésre a bíróság nem vett fel bizonyítást, melyet a másodfokú bíróság orvosolt a fellebbezési tárgyaláson, kiküszöbölve a részleges megalapozatlanságot.⁴⁸

A felderítetlenség értelemszerűen nem csak egy bizonyítási eszköz vizsgálatához kapcsolódhat, hanem érinthet több személyi és tárgyi bizonyítékot is. Az elkövetés céljához, módjához kapcsolódó tényekre ugyanis rendszerint több bizonyítékforrásból merülnek fel adatok. A terhelti és tanúbizonyítás alapvető hibái pedig teljes körű megalapozatlanságot okozva az ítélet hatályon kívül helyezését teszik szükségessé.⁴⁹ A felderítetlenség tehát rendkívül összetett fogalom és széleskörű bizonyítási hibák valósíthatják meg. A fellebbezési bíróság részben a személyi bizonyítással összefüggő hiányosságokkal szembesül, de nagyszámú esetben a bizonyítási eljárások⁵⁰ felületes, elnagyolt volta, vagy hiánya okozhat felderítetlenséget. A bizonyítási eljárásokat érintő hibák elsősorban a nyomozás során merülnek fel, mert szemlét, helyszíni kihallgatást, bizonyítási kísérletet, vagy felismerésre bemutatást döntően a nyomozó hatóság folytat le. Ha ezen eljárásokra indokoltságuk ellenére nem került sor, akkor a bíróságnak szükséges elvégezni azokat. A szemle mulasztásai általában teljes körben már nem orvosolhatók, mert az idő múlásával, a körülmények megváltozásával fontos bizonyítékok enyészhetnek el. A per során alaposan elvégzett helyszíni kihallgatás vagy bizonyítási kísérlet azonban olyan érdemi adatokat szolgáltathat a tényállás megállapításához, hogy a bizonyítás e részben történő mellőzése az ítéleti tényállást felderítetlenné teheti. A törvény szerint az ítéleti tényállás megalapozatlanságáról beszélhetünk, de nyilvánvaló, hogy annak okai már a nyomozásban vétett eljárási hibából is fakadhatnak, ha a bíróság maga nem végzi el a tárgyalás során megfelelően az eljárási cselekményt.

A másik, jelentős hatással bíró megalapozatlansági ok a tényállás megállapításának hiánya, illetve a hiányos tényállás megállapítás.⁵¹

A tényállás megállapításának hiánya közvetlenül kapcsolódik a vádkimerítési kötelezettséghez. A tényállás megállapításának teljes hiányát jelenti, ha a bíróság a vád tárgyává tett cselekmények közül csak egyikre folytatott bizonyítást és állapított meg tényállást,⁵² de akár a szükséges bizonyítás felvétele mellett is elmaradhat a tényállás megállapítása. Ilyen esetben a bíróság egy vád tárgyává tett és az ügyész által jogilag is értékelt cselekményrészt lényegében teljes mértékben figyelmen kívül hagy. Egy cselekményt tartalmazó vádnál bűnösséget megállapító ítéletben gyakorlatilag nem fordul elő a tényállás megállapításának teljes hiánya, erre főként bonyolultabb ténybeli és jogi megítélésű, több vádbeli cselekményt tartalmazó ügyben kerül sor. Egy gazdasági bűncselekményekkel kapcsolatos ügyben a törvényszék⁵³ a vádiratban még szereplő, de a történeti tényállást érintő vádmódosításban már nem említett, a vádban egyértelműen beminősített cselekményre nézve nem állapított meg tényállást, mert a módosítást úgy értékelte, hogy az ügyész már nem tartja fenn a vádat e tekintetben. Amint Elek Balázs rámutatott, a törvény a „csendes vádelejtést”⁵⁴ azonban nem ismeri, a vád csak kifejezett, indokolással ellátott ügyészi nyilatkozatban ejthető el.⁵⁵ Szabályos vádelejtés hiányában a törvényszéknek tényállást kellett volna megállapítani a vádmódosításban külön nem részletezett bűncselekmény tekintetében is, melynek elmaradása az eljárási szabálysértéssel együtt olyan súlyú megalapozatlanság, ami az ítélet hatályon kívül helyezését tette

⁴⁸ Debreceni Törvényszék 8.B.864/2010/32., Debreceni Ítélet tábla Bf.II.207/2012/23.

⁴⁹ Legfelsőbb Bíróság Bf.V.466/1999/5.

⁵⁰ Be. VII. fejezet, VII. cím

⁵¹ Be. 351. § (2) bekezdés b) pont

⁵² Király: i.m. 462. o.

⁵³ Debreceni Törvényszék 7.B.665/2011/57.

⁵⁴ Elek: i. m. 153. o.

⁵⁵ Be. 311. § (1) bekezdés

szükségessé.⁵⁶ Osztva Herke, Fenyvesi és Tremmel álláspontját, megállapíthatjuk, hogy a tényállás teljes hiánya – egy tényállásos ügyet feltételezve – igen ritkán fordul elő, nem kizárt azonban, elsődlegesen felmentő ítéletnél.⁵⁷ A gyakorlatban viszont a felmentő ítélet is tartalmaz egyes vádirati tényállási elemeket, ha nem is írja le a vádlottat a bűncselekmény elkövetőjeként.

Az ítélezésben igen gyakori, bár az ítéletet érdemben kevésbé befolyásoló hiba a tényállás hiányossága. Hiányosnak minősül a tényállás, ha a bizonyítás során a bíróság a kérdéses tényállásrészre megvizsgálta és értékelte a rendelkezésre álló bizonyítékokat, az abból származó információkat azonban az ítélet nem tartalmazza. A releváns tényről tehát folyt bizonyítás, de annak eredménye mégsem jelenik meg az ítéletben.⁵⁸ E megalapozatlansági ok általában orvosolható a másodfokú eljárásban az iratok tartalma alapján⁵⁹ és nem képezi az érdemi felülbírálat akadályát. A hiányosság érintheti a tényállásnak a vádlott személyi körülményeivel, korábbi büntetéseivel kapcsolatos részét és természetesen a történeti tényállást is. A vádlott vagyoni-jövedelmi viszonyai, egészségi állapota például jelentős hangsúlyt kapnak a büntetéskiszabás során, mint ahogy a korábbi büntetésekre vonatkozó elítélések adatainak teljes körű megállapítása is követelmény, hiszen a bíróság a visszaesésre, többszörös visszaesésre, az erőszakos többszörös visszaesésre, a feltételes szabadság megszüntetésére, vagy e kedvezményből történő kizárásra csak akkor tud megalapozottan következtetni, ha az ügy elbírálására kiható büntetések adatait pontosan, hitelesen megjelöli. Gyakori hiba, hogy az elsőfokú bíróság az egyébként rendelkezésre álló okirati bizonyítékok ellenére hiányosan állapítja meg a büntetések főbb adatait, különösen a végrehajtással kapcsolatos időpontokat. Emiatt sokszor előfordul, hogy a másodfokú bíróságnak kell a tényállást az iratok tartalma alapján kiegészíteni, mely kiegészítés után a tényállás már törvényes alapja lehet a levont jogkövetkeztetéseknek.

A történeti tényállás megállapítását is kísérhetik lényeges hiányosságok. Az elkövetés célja, eredménye, de különösen az elkövetés módja, a végrehajtás részletei tekintetében merülhetnek fel hiányosságok. Élet elleni és testi épséget sértő bűncselekmények miatt indult ügyekben, főként nagyobb számú sérülésnél sok esetben az elsőfokú bíróság nem foglal tényállásba valamennyi, a büntetőjogi felelősséget, a cselekmény minősítését is meghatározó sérülést, vagy az erőszakos úton létrejött sérüléseket okozó erőbehatások mértékét, rendbeliségét nem rögzíti, annak ellenére, hogy e tényállásrészekre is hitelt érdemlő bizonyíték, orvosszakértői vélemény vagy igazságügyi orvosi boncjegyzőkönyv áll rendelkezésre.⁶⁰

Az ítélet hiányossága általában részleges megalapozatlanságot eredményez, orvoslása nem igényel bizonyítást, ezért rendszerint kasszációt nem alapozhat meg. Más okokkal, különösen a felderítetlenséggel és a helytelen ténybeli következtetésekkel együtt azonban önállóan is befolyásolhatja a másodfokú bíróságot a hatályon kívül helyezésről szóló döntés meghozatalában.

A megalapozatlanság harmadik fő oka, ha a tényállás ellentétes az iratok tartalmával, azaz iratellenes.⁶¹ A bíróság a tényállást fő szabályként a tárgyaláson közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapítja. A bizonyítási eszközök megvizsgálását, a bizonyítás menetét jegyzőkönyvbe kell foglalni⁶², mely az ítélezésben rendkívül fontos közokirat hitelesen tanúsítja az eljárás menetét, valamint ezen túl a bizonyítási eszközökből származó információt, a

⁵⁶ Debreceni Ítéltábla Bf.II.501/2012/6.

⁵⁷ Herke – Fenyvesi – Tremmel: i. m. 334. o.

⁵⁸ Király i. m. 462. o.

⁵⁹ Be. 352. § (1) bekezdés a) pont

⁶⁰ Debreceni Ítéltábla Bf.II.496/2010/55., Bf.II.751/2010/5., Bf.II.76/2005/8.

⁶¹ Be. 351. § (2) bekezdés c) pont

⁶² Be. 250. § (1) bekezdés

bizonyítéknak a tartalmát. A tényállás iratellenessége akkor állapítható meg, ha a bíróság által megállapított tényállás eltér a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok tartalmától, melyet a tárgyalási jegyzőkönyv dokumentál. Iratellenességet jelent, ha más szerepel az ítélet indokolásában tényállásként leírva, mint amit a tárgyalási jegyzőkönyv, vagy más okirat, szakértői vélemény tartalmaz. Természetesen nem kisebb elírásokra, korrigálható leírási hibákra kell gondolni, hanem lényeges eltérésekre.⁶³ Iratellenes továbbá a tényállás akkor is, ha az ítélet indokolásában megállapított tényre a per anyagában nincs adat.⁶⁴ A gyakorlatban a tényállásnak az iratoktól való eltérése gyakori. Az ítélezési gyakorlat iratellenesnek tekinti az olyan elírásokból fakadó eltéréseket is, melyek kihatással lehetnek a büntetőjogi főkérdések megítélésére. Az előéleti adatok között ugyanis egyes büntetések főbb adatainak az iratoktól eltérő tényállásba foglalása jelentős jogkövetkezményekkel járhat. Az iratellenesség érintheti a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek fő pontjait meghatározó történeti tényállási elemeket is, mint az elkövetés helye, ideje, módja, eredménye. Ennek oka egyrészt, hogy a bíróság pontatlanul idézi az egyébként általa elfogadott és hitelt érdemlőnek talált vallomást, okirati bizonyítékot, szakvéleményt. E hibák alapvetően az ítéletszerkesztés során keletkeznek s nem a bírói meggyőződés, vagy a bizonyíték-értékelés téves voltából erednek. Az elírások az iratok tartalma alapján orvosolhatók, így a részleges, kisebb fokú iratellenesség rendszerint nem képezi az érdemi felülbírálat akadályát. A tényállás iratoktól való eltéréseinek másik fő oka, amikor a bíróság olyan tényt állapít meg, melyre nem merült fel sem közvetlen, sem közvetett bizonyíték, vagy felmerült ugyan az adott tényre, de az ítéletben írtaktól lényegesen eltérő tartalommal. Ha a bíróság a tényállás lényegi részeit akként állapítja meg, hogy törvényesen beszerzett bizonyíték azt nem támasztja alá, már súlyosabb fokú megalapozatlanságról lehet beszélni, mely az ítélet hatályon kívül helyezését is eredményezheti.⁶⁵

Az elsőfokú bíróság az életveszélyt okozó testi sértés büntette és többrendbeli kiskorú veszélyeztetése miatt indult büntetőügyben tényként állapította meg, hogy a vádlott gyermekei kopott, elhanyagolt, kétes tisztaságú benyomást keltő ruhában járnak iskolába. A másodfokú bíróság ezzel szemben rámutatott arra, hogy e megállapítás iratellenes, mert az elsőfokú bíróság által is elfogadott bizonyítékok, az iskolai nevelők tanúvallomása szerint a gyermekek ruházata szerény, de tiszta.⁶⁶ E példából is jól látható, amint az idézett jogirodalmi álláspontok is utaltak rá, hogy az iratellenesség alapvetően a tényállás és a bíróság által vizsgált, a kérdéses tényre vonatkozó bizonyítékok lényeges tartalmi eltéréseiből ered.

A tényállás akkor is megalapozatlan, ha az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett.⁶⁷ A törvény nyelvtani értelmezéséből is kitűnik, hogy ilyen esetben a bíróság akár közvetlen, akár közvetett bizonyíték alapján megállapított tényekből következtet további tényekre. A bírói meggyőződéshez, a bizonyítékok értékeléséhez elválaszthatatlanul kapcsolódó folyamat hibája megalapozatlanságot eredményezhet. Amint Király is kifejtette, a helytelen ténybeli következtetés leginkább a közvetett bizonyítás során fordulhat elő.⁶⁸ A bíróság ugyanis egy megállapított tényből következtet tudományos, logikai alapon, vagy a természetes szemlélet által elfogadott szempontok szerint további tényre. E gondolati műveletnek alaposnak, megfelelően ellenőrizhetőnek kell lennie, és összhangban kell állnia a logika szabályaival is. Ha e kritériumoknak nem felel meg, a ténybeli következtetés megalapozatlansági hibával járhat.

⁶³ Király: i. m. 463. o.

⁶⁴ Herke – Fenyvesi – Tremmel: i.m. 334. o.

⁶⁵ Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.326/2008/8.

⁶⁶ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 16.B.343/2006/6., Debreceni Ítéltábla Bf.II.603/2006/4.

⁶⁷ Be. 351. § (2) bekezdés d) pont

⁶⁸ Király: i. m. 463. o.

Sok esetben bonyolult gondolati, logikai folyamatról van szó, melynél szubjektív elemek is megjelennek, mint a perbíró meggyőződése, intellektusa.

A már idézettek szerint a ténybeli következtetés szoros összefüggésben áll a közvetett bizonyítással. Tremmel követve a logikai értelemben vett közvetett bizonyítás két fő módját különböztethetjük meg, az ún. apagogikus és az ún. diszjunktív bizonyítást. A büntetőügyekben rendszerint a diszjunktív bizonyítás alkalmazására kerül sor, mivel az ügyvel kapcsolatban felmerülő lehetőségeket kell egyenként igazolni, vagy cáfolni, szemben az apagogikus bizonyítás kategorikus következtetéseivel.⁶⁹

A ténybeli következtetésnél a bíróság már megállapíthatónak, bizonyítottanak tart egy tényt, és e tényből következtet további tényre. E gondolati folyamatban nagy hangsúlyt kap a tények közötti kapcsolat. A helyes, avagy helytelen bírói ténybeli következtetések megítélésénél nagy jelentőséggel bír a tények közötti kapcsolatok beható elemzése, figyelemmel az általános élettapasztalatra, a társadalmi normákra, a tudomány állására.⁷⁰

A ténybeli következtetések helyességének megállapítása a büntetőperben tehát egy rendkívül összetett jogalkalmazói tevékenység, melyet a jogirodalom által részletesen kimunkált elvek mellett az adott ügy konkrét bizonyítékainak jellegzetességei is értelemszerűen jelentősen befolyásolnak.

Egy adott tényből egy másik tény nem következik feltétlen okszerűen. A tények kapcsolata csak akkor igazolható, ha a logikai törvényeinek megfelelően bizonyítható a viszonyuk. Például egy közforgalom számára nyitva álló helyen a vádlott ujjlenyomatának rögzítése, még nem feltétlenül vezet ahhoz a következtetéshez, hogy ő a vádbeli lopás elkövetője. Az emberölés helyszínén talált, idegen eredetű, nem azonosítható biológiai nyom önmagában nem adhat alapot olyan ténybeli következtetésre, hogy nem a részleges beismerő vallomást tevő vádlottak, hanem más az elkövető. Az a tény, hogy a vádlott olyan támadóeszközzel rendelkezik, mely alkalmas volt a sértetti sérülés előidézésére, más terhelő adat hiányában még nem következteti, hogy bizonyosan a vádlott volt az elkövető.

A téves ténybeli következtetés fogalmának elemzése és az elméleti síkon említett példák után tekintsük át, hogy miként jelenik meg az ítélezésben a tárgyalt megalapozatlansági ok. A Legfelsőbb Bíróság az életveszélyt okozó testi sértés miatt indult büntetőügyben kimondta, hogy az adott esetben rendelkezésre álló közvetett bizonyítékok nem alkotnak olyan, a logika szabályainak is megfelelő láncot, amely kizárná a más általi elkövetés lehetőségét. Az elsőfokú bíróság a közvetett tanúk vallomásának tartalmától eltérve, téves, a logika szabályaival ellentétes következtetést vont le. Abból a tényből, hogy a helyszínről a vádlott késsel a kezében távozott, megnyugtató bizonyossággal nem következik, hogy kizárólag a vádlott okozta a sértetti sérüléseket. Az ellentétes tartalmú, döntően közvetett bizonyítékok közül csak azt lehetett kétséget kizáróan megállapítani, hogy a vádlott késsel a kezében távozott a helyszínről. Más objektív adat vagy közvetlen bizonyíték hiányában a fellebbezési bíróság alapvetően logikai hiba miatt nem találta alaposnak az elsőfokú bíróság ténybeli következtetését, ezért a vádlottat a megalapozatlanság orvoslása után az életveszélyt okozó testi sértés büntetékének kísérlete miatt emelt vád alól felmentette.⁷¹ Egy aljas indokból elkövetett emberölés büntette miatt indult büntetőügyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy abból a tényből, miszerint a vádlott tartott attól, hogy a sértett a nyomozó hatóságnak feltárja közösen véghezvitt emberrablási cselekményüket, rejtekhelyet biztosított, illetve olyan típusú fegyverrel rendelkezett, mellyel a sértett életét kioltották, minden kétséget kizáró módon nem következik az a tény, hogy a sértett életét a vádlott oltotta ki.⁷²

⁶⁹ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006, 104.o.

⁷⁰ Tremmel: i.m. 113.o.

⁷¹ Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.2.516/1999/8.

⁷² Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.2.144/2000/8.

Többfős elkövetés esetén nagy nehézségeket jelent az egyes vádlottak cselekvőségének pontos elhatárolása, mely során perdöntők lehetnek a bírói ténybeli következtetések. A két vádlott ellen nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt indult büntetőügyben az elsőfokú bíróság a vádlottak helyszínen való jelenlétéből és a sértett kirablásának, valamint megölésének tényéből arra a következtetésre jutott, hogy mindkét vádlott bántalmazta a sértettet. A másodfokú bíróság azonban megállapította, hogy önmagában a rablásban való együttes részvétel még nem feltétlen jelenti azt, hogy az ölést is ketten vitték véghez, mely ténybeli következtetést a helyszín adatai, a szakértői vélemények nem erősítették meg.⁷³

Egy jelentős vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés büntette miatt indult büntetőügyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a megyei bíróság helytelen ténybeli következtetéssel állapította meg a vádlott által aláírt kötelezettségvállalással az önkormányzatot ért kár összegét. A bíróság ugyanis egyes tények helyes megállapítása után téves következtetések alapuló számítási mód folytán a valósnál több millió forinttal magasabb értéket rögzített.⁷⁴

Amint az idézett jogesetek is jól mutatják, a helytelen ténybeli következtetések megállapításakor az ítélkezési gyakorlat nagy jelentőséget tulajdonít a következtetési folyamat logikájának, a logika szabályai megtartásának, ami természetes, hiszen a logika a gondolkodást, mint az igazság kiderítésének eszközét vizsgáló és a gondolkodás formáit, törvényeit rendszerező tudomány.⁷⁵ A következtetés logikus volta alapvető követelmény, nem mellőzhető viszont álláspontom szerint a konkrét ügyekben a jogirodalom által meghatározott szempontoknak – mint az ügyvel kapcsolatos más tudományágak állása, a társadalmi gyakorlat és a természetes szemlélet – figyelembe vétele sem.

IV. Záró gondolatok

Tanulmányomban az ítéleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos jogalkalmazási problémákat próbáltam bemutatni a jogalkalmazó számára is rendkívül fontos jogirodalmi háttérrel összefüggésben. Látható, hogy a büntetőeljárás törvény elemzett kisebb része, milyen kiterjedt, szerves kapcsolatban van a törvény általános szabályaival, valamint egyes különös normáival is. A tényállás helyes megállapítását érdemben befolyásolja a bizonyítás törvényessége, alapossága, a megfelelő pervitel, mint ahogy a bizonyítékok perrendszerű, helyes értékelése, így maga a bírói meggyőződés is. A tényállás megállapítás, a bírói döntés sohasem értelmezhető kizárólag jogtechnikai, objektív szempontok szerint. Meghatározóak ugyanis más tudományágak elvei is. Az igazság filozófiai fogalma, vagy a logika törvényei fontos határkövei a törvényes bírói döntéshez vezető útnak, mely során nem lehet figyelmen kívül hagyni lélektani szempontokat sem. Hiszen az ítélő bíró maga is ember, szubjektuma, meggyőződése elválaszthatatlan az ítéletétől. Jogalkalmazóként úgy gondolom, hogy a bírónak hinnie kell nemcsak a processzuális, perbeli igazság érvényesülésében, hanem abban is, hogy az igazság sohasem vész el.

⁷³ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 8.B.1941/2008/33., Debreceni Ítélet tábla Bf.I.36/2010/4.

⁷⁴ Legfelsőbb Bíróság Bf.III.2.076/2000/3.

⁷⁵ Magyar Értelmező Kéziszótár, második, átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest (szerk.: Pusztai Ferenc et.al.) 2003, 842. o.